

**А. І. ПЕРЕПЕЛИЦЯ, Є. С. НАЗИМКО**

*Анатолій Іванович Перепелиця, кандидат юридичних наук, начальник факультету міліції громадської безпеки Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,  
Єгор Сергійович Назимко, науковий співробітник Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*

**ПОНЯТТЯ САНКЦІЇ СТАТТІ (САНКЦІЇ ЧАСТИНИ СТАТТІ)  
ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Зважаючи на специфіку норм кримінального права та їх значущість для національної правової системи, роль санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) у справі протидії злочинності неможливо переоцінити (деякі науковці взагалі називають їх найгострішою зброєю у цій справі<sup>1</sup>). Тому від рівня їх розробленості та наукової обґрунтованості багато в чому залежить ефективність застосування законодавства України про кримінальну відповідальність.

Однією із складових проблем підвищення ефективності застосування КК України є з'ясування змісту поняття «санкція статті (санкція частини статті) КК України», яке стало відомим КК України з 15.04.2008 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності»<sup>2</sup>. Але визначення цього поняття ні на законодавчому, ні на судовому рівні надано не було.

Дослідження санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини КК України знаходиться у сфері наукових інтересів таких вчених, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Гришук, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, М. В. Костицький, О. М. Литвак, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, М. В. Палій, М. І. Панов, А. О. Пінаєв, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, Є. В. Фесенко, Ю. В. Філей, В. П. Філонов, М. І. Хавронюк, С. М. Школа, С. С. Яценко та інших. Однак й дотепер дослідженню поняття санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України приділяється недостатньо уваги.

Тому метою цієї статті є визначення поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України», висвітлення значення цього поняття для теорії та практики кримінального права.

Досить часто поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України» використовують як синоніму поняття «кримінально-правова санкція». З нашої точки зору, поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України» не є тотожним поняттю «кримінально-правова санкція», оскільки, перш за все, характеризує конкретну статтю (частину статті) Особливої частини КК України, яка є невід'ємною складовою закону України про кримінальну відповідальність – тобто КК України. Поняття ж «кримінально-правова санкція» відноситься до поняття «кримінально-правова норма», кримінального права як галузі права взагалі.

Як бачимо, «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України» є категорією кримінально-правового законодавства, а «кримінально-правова санкція» – категорією кримінального права як галузі права. Такий стан речей зумовлений тим, що кримінальне право прийнято розуміти в чотирьох значеннях: як галузь права, як науку, як галузь законодавства, як навчальну дисципліну.

Однак без дослідження категорій права неможливо зрозуміти сутність категорій законодавства, яке в межах національної правової системи є формою, тобто зовнішнім проявом права. Відповідно до цього, запропоноване дослідження матиме наступну структуру: норма права та її структура – санкція норми права – кримінально-правова санкція – санкція статті (частини статті) Особливої частини КК України.

Існують різні визначення норми права: норма права – це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки загального характеру, що у встановленому порядку приймається, змінюється, відміняється та забезпечується відповідними державними органами<sup>3</sup>. З точки зору авторського колективу під керівництвом В. Л. Ортинського, В. К. Грищука, М. А. Мацька, норма права (правова норма) – це формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру, яке встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю<sup>4</sup>.

В контексті нашого дослідження слід підкреслити, що норма права являє собою форму прояву права у виді санкціонованих державою обов'язкових правил загального характеру (закон, указ, декрет, постанова тощо) в певній галузі суспільних відносин.

Щодо структури норми права (внутрішньої організації норми права), то найбільш поширеною є ідея про триелементну (логічну) побудову правової норми. Ця позиція ґрунтується на тому, що норма права повинна, по-перше, встановлювати певне правило поведінки шляхом закріплення прав та обов'язків суб'єктів (диспозиція); по-друге, визначити умови за наявності яких суб'єкти можуть реалізовувати ці права та обов'язки (гіпотеза); і, по-третє, закріплювати певні засоби забезпечення приписів, що в ній містяться (санкція)<sup>5</sup>. Така структура норми права орієнтує правотворчість і практику на точне з'ясування: хто, коли і до чого зобов'язаний, на що має право, які, за що і до кого застосовуються санкції<sup>6</sup>.

Немає єдності серед дослідників у питанні визначення поняття санкції норми права. Можна зустріти різні визначення цієї складової норми права: санкція – це частина норми права, у якій міститься вказівка на міру відповідальності за порушення приписів диспозиції норми<sup>7</sup>; санкція – це частина норми права, яка вказує на заходи державного впливу, що застосовуються до порушника правила, яке передбачено диспозицією<sup>8</sup>; санкція – це частина норми, де міститься вказівка на засоби державного примусу, які застосовуються спеціальними органами держави за порушення вимог диспозиції норми<sup>9</sup>.

«Поліфонія» у визначенні поняття санкції норми права є закономірною, оскільки стрімкий розвиток юридичної науки, формування чисельних юридичних шкіл сприяє вдосконаленню поглядів на всі юридичні категорії і, в першу чергу, базові. Поряд з вдосконаленням базових категорій загальної теорії права здійснюється перегляд, повна чи часткова ревізія галузевих юридичних категорій<sup>10</sup>, в тому числі категорій кримінального права й кримінально-правового законодавства.

О. П. Козлов зазначає, що санкція – це частина кримінально-правової норми, що має державно-примусовий якісно-кількісний характер і являє собою формально визначену об'єктивно-суб'єктивну модель мір кримінально-правового впливу, що застосовується до осіб, які вчинили злочин<sup>11</sup>. На думку О. В. Кузнецова та В. К. Гіжевського, санкція статті Особливої частини КК України – це частина норми, яка визначає вид і міру покарання за вчинення передбаченого диспозицією суспільно-небезпечного діяння<sup>12</sup>. Ю. В. Філей, досліджуючи кримінально-правові санкції на дисертаційному рівні, стверджує, що кримінально-правова санкція – це необхідна складова частина норми, яка містить у собі модель виду і розміру покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння<sup>13</sup>.

Дуже абстрактне визначення кримінально-правової санкції дає Ю. О. Ткачук, який доходить висновку, що кримінально-правова санкція – це врегульовані законом дії уповноважених органів державної влади, які містять підсумкову оцінку діяльності юридичних або фізичних осіб, спрямовані на підтримку законності й правопорядку<sup>14</sup>. Не вдаючись до критики зазначеної позиції, навіть «озброєним оком» дуже важко віднайти в цьому визначенні кримінально-правові ознаки чи хоч якийсь натяк на специфіку кримінально-правових санкцій.

Як зазначає В. А. Клименко, санкція статті Особливої частини КК України – це частина статті Особливої частини КК України, яка встановлює вид і розмір покарання за злочин, вказаний у диспозиції<sup>15</sup>. З точки зору А. Д. Чернова, кримінально-правова санкція – це частина статті кримінального законодавства, в якій вказані вид і розмір покарання<sup>16</sup>. О. М. Литвак стверджує, що санкції норм Особливої частини КК України визначають покарання, які можуть бути призначеними судом за порушення правил поведінки, що містяться у диспозиціях відповідних статей<sup>17</sup>.

Аналіз зазначених визначень кримінально-правових санкцій засвідчує той факт, що деякі дослідники (наприклад, О. П. Козлов, Ю. В. Філей) відносять їх до структури кримінально-правової норми, інші (наприклад, О. В. Кузнецов, В. К. Гіжевський, О. М. Литвак, А. Д. Чернов) – до структури статті Особливої частини КК України.

З. А. Незнамова визначає санкцію, і як частину кримінально-правової норми, і як частину статті КК, яка визначає вид і розмір покарання<sup>18</sup>. Як бачимо з цього визначення, одне й те саме поняття має декілька змістів, відбувається підміна категорій кримінального права та кримінально-правового законодавства. Наслідком цього є поява тверджень, що кримінально-правові санкції встановлюються не лише за злочини, але і за деякі інші неправомірні з точки зору кримінального закону дії, які наступили за злочином і тим чи іншим чином впливають на основну відповідальність<sup>19</sup>.

Всі дослідники сходяться в думці, що кримінально-правові санкції, санкції статей (санкції частин статей) Особливої частини КК України передбачають міру (тобто види і розмір) покарання за вчинений злочин. Різницю між досліджуваними категоріями можна побачити піддавши аналізу комплекс обмежень, застосування яких вони можуть передбачати за вчинення конкретного злочину. Щодо санкції статті (санкції частини статті), то тут все досить зрозуміло: за вчинення злочину, передбаченого диспозицією статті (диспозицією частини статті) Особливої частини КК України застосовується покарання, що передбачено відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України. Щодо кримінально-правової санкції, то за вчинення злочину, передбаченого диспозицією статті (диспозицією частини статті) Особливої частини КК України суд може застосувати не тільки покарання, яке передбачено відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, а й призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, звільнити особу від покарання то що, якщо можливість їх застосування передбачена КК України.

Поняття кримінально-правової санкції є набагато ширшим, більш абстрактним та виходить за межі поняття санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, охоплюючи інститути Загальної та Особливої частин КК України. Тому, напевно чи можна погодитися із вказівкою на те, що у кримінально-правовій санкції передбачено лише вид і розмір покарання.

Для уніфікації та гармонізації процесу реалізації покарання під санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України пропонуємо розуміти – елемент статті (елемент частини статті) Особливої частини КК України, в якому визначена міра покарання за вчинення злочину, передбаченого диспозицією статті (диспозицією частини статті) Особливої частини КК України.

Однією з основних особливостей запропонованого визначення санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України є її відмежування від категорій кримінального права як галузі права, що спрямовано на вдосконалення правозастосовчої практики.

Отже, єдиного поняття кримінально-правових санкцій, санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини КК України не існує. Необхідність проведення розвідок у даній сфері обумовлена потребами належного законодавчого забезпечення процесу реалізації покарання, що виступає індикатором дотримання прав і свобод людини і громадянина в нашій державі.

<sup>1</sup> Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: (аксиологические аспекты) [монография]. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. – С. 63.

<sup>2</sup> Закон України № 270-VI від 15.04.2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=d>

<sup>3</sup> *Осауленко О. І.* Загальна терія держави і права [навчальний посібник]. – К.: Істина, 2007. – С. 130.

<sup>4</sup> *Основи держави і права України [підручник] / За ред. проф. В. Л. Ортинського, проф. В. К. Грищука, М. А. Мацька.* – К.: Знання, 2008. – С. 26.

<sup>5</sup> *Осауленко О. І.* Вказана праця. – С. 134.

<sup>6</sup> *Лейст О. Э.* Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) [монография]. – М., 1981. – С. 8.

<sup>7</sup> *Правознавство: словник термінів / За редакцією В. Г. Гончаренка.* [навчальний посібник]. – К.: Юрисконсульт, КНТ. – 2007. – С. 508.

<sup>8</sup> *Осауленко О. І.* Вказана праця. – С. 134.

<sup>9</sup> *Подкорытова Л. Н.* Задержание лиц, совершивших преступление, как обстоятельство, исключающее преступность деяния (социальные и уголовно-правовые проблемы): дис. на соискание научной степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л. Н. Подкорытова. – Х., 1999. – С. 28.

<sup>10</sup> *Сінькевич О. В.* Норми конституційного права України: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юридичних наук: спец. 12.00.02 / О. В. Сінькевич. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – С. 14.

<sup>11</sup> *Козлов А. П.* Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и измерения) [монография]. – Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1989. – С. 17.

<sup>12</sup> *Кузнецов О. В., Гіжевський В. К.* Кримінальне право України (повний курс у схемах та таблицях) [навчальний посібник]. – К.: Кондор, 2005. – С. 31.

<sup>13</sup> *Філей Ю. В.* Поняття кримінально-правової санкції / Ю. В. Філей // Вісник прокуратури. – 2003. – № 11. – С. 34.

<sup>14</sup> *Ткачук Ю. О.* Сутність, ознаки та структура санкцій у кримінальному законодавстві України / Ю. О. Ткачук // Адвокат. – 2007. – № 9. – С. 28.

<sup>15</sup> *Кримінальне право України. Загальна частина [підручник] (Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін.).* – Вид. 4-те, переробл. та допов. / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – С. 25.

<sup>16</sup> *Чернов А. Д.* Тенденция развития уголовно-правовых санкций на современном этапе / А. Д. Чернов // Следователь. – 1999. – № 3. – С. 19.

<sup>17</sup> *Литвак О. М.* Держава і злочинність [монографія]. – К.: Атіка, 2004. – С. 184.

<sup>18</sup> *Уголовное право. Общая часть [учебник для вузов] / И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова.* – М.: Инфра-М, 1997. – С. 89.

<sup>19</sup> *Ткачук Ю. О.* Сутність, ознаки та структура санкцій у кримінальному законодавстві України / Ю. О. Ткачук // Адвокат. – 2007. – № 9. – С. 27.

### Резюме

В статті изложена авторская позиция понятия санкции статьи (санкции части статьи) Особенной части Уголовного кодекса Украины. Анализируются понятия правовой нормы, санкции правовой нормы, уголовно-правовой санкции, санкции статьи Уголовного кодекса. Приводятся аргументы в пользу разграничения категорий уголовного права и уголовного законодательства.

### Summary

Need of accenting attention on given problem is conditioned that that use term and notion, not installed in legislation, contributes the certain mess of the understanding the phenomenas and processes, which adjusts the law. Main trends legal politicians state are considered in article in sphere of the reluctance to criminality and is installed amongst them place penal politicians state.

Отримано 15.05.2009